

VVALDROOP, James ve BUTLER, Timothy, "The Executive as Coach", *Harvard Business Review*, November-December 1996, s.111-117.

YAMMARINO, FRANCIS J.; DANSEREAU, FRED ve KENNEDY, CHRISTINA J., "A Multiple Level Multidimensional Approach to Leadership: Viewing Leadership through an Elephant's Eye", *Organizational Dynamics*, Vol. 29, No. 3, s. 149-163.

AVRASYA' DA ÇİN-RUS YAKINLAŞMASI ve ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (SCO)

Prof.Dr.M.Sami DENKER*
Arş.Grv.Oktay KARAKURT**

ÖZET

Soğuk Savaş Dönemi, Sovyetler Birliği yerine 1991 yılında Rusya Federasyonu' nun kurulmasıyla bitmiş ve Avrasya' da yeni dengeler oluşmaya başlamıştır. Yeni Dünya Düzeni olarak bilinen son on iki yıllık dönemde, Avrasya Bölgesi' nde büyük güçlerin enerji eksenli yeni nüfuz alanları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yeniden bir hakimiyet mücadelesi başlamıştır. Çin ile Rusya, **Orta Asya'** ya ABD ve Avrupa' yi sokmamak için işbirliğine gitmişlerdir. Sonuçta, **Şanghay Beşlisi** olarak başlayan yakınlaşma, **Avrasya'** da yeni bir siyasi, ekonomik ve askeri yapı ortaya çıkartmıştır. Bu da **Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO)**' dür.

ABSTRACT

The Cold War era was ended by The replacement of Soviet Union with Russian Federation and a new balance began to emerge in Euro-Asia. in The last 12 year period which is called the New World Order, Euroasia has witnessed the emergence of a new space in which Süper Powers have been searehing for a place for influence. As a result another race for dominance in the area started. China and Russia cooperated in order to prevent the penetration of Midlle Asia by the USA and Europe. This alliance led to the establishment of a new political, economic and military block of Shangai-five in other words Shangai Cooperation Organization.

* Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya İİBF-Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

**Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya İİBF-Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi

1. RUSYA VE ÇİN ARASINDAKİ TARİHİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI

19. yüzyılda Çarlık Rusyası ile Mançu Çini arasında paylaşılan Orta Asya Bölgesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ve Doğu Türkistan olmak üzere SSCB ile Halk Çin Cumhuriyeti arasında paylaşılmıştır. İki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıkları bugüne kadar sürmüştür. Çin'e göre Çarlık Rusyası, Çin'in 1600 km² toprağını gasp etmiştir. Taraflar, SSCB döneminde de 7400 km² lik sınır konusunda anlaşamamışlardır. Bu konuda ilk görüşmeler 1985-1990 yılları arasında başlamıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Çin, kuzey ve kuzeybatı sınırında Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan olmak üzere dört ülkelye sınırdaş olmuştur. Bundan sonra sınır konusunu bu ülkelerle görüşerek kesin bir çözüme bağlama politikasını izlemiştir. Çünkü Çin, **Deng Xiaoping'** in üç aşamalı milli kalkınma stratejisini gerçekleştirebilmek ve Asya-Pasifik Bölgesi'ne daha rahat yönelebilmek için kuzey ve kuzeybatı sınırlarını güvenlik altına almak zorunluluğunu duymuştur. Bu amaçla 26 Nisan 1996 tarihinde kendi inisiyatifiyle Şanghay' da dört ülkelye toplanarak Şanghay Beşlisi' nin doğmasını sağlamıştır. Birçok stratejist tarafından, Yeni Dünya Düzeni' nin üç kutuplu bir hale geldiği ve bunların ABD, AB ve Rusya-Çin-Hindistan stratejik üçgeninden oluştuğu söylenmektedir. Avrasya coğrafyası, SB' nin dağılmasından sonra yeni bir güç mücadelesine sahne olmakta ve bu ortamda da Şangay Bloku giderek önem kazanmaktadır. Dünyada yaşamakta olan belirsizliklere ve siyasal değişimlere paralel olarak yeni bir ekonomik ve siyasal coğrafya oluşmaktadır. Avrasya' daki güç merkezleri; *"doğusunda, Çin-Rus-Hindistan Stratejik Üçgeni ile ABD-Japonya-Güney Kore stratejik ortaklıkları"*, batısında da, ABD-Türkiye-İsrail-Azerbaycan Stratejik Ortaklığı ile Rusya-Ermenistan-İran-Çin İttifakı oluşmaktadır. Avrasya' nin zengin enerji kaynakları çevresindeki bu oluşumlar, 21. yüzyılın yeni düzeninin oluşmasında birinci dereceden jeopolitik öneme sahiptirler. Bölgede Rusya ile Çin' in karşılıklı ve özel çıkarlarını, diğer bölge içi ve dışı tüm oyuncularını da etkileyebilecek bir uluslararası ortam oluşmaktadır. Rusya' nin

¹ Mehmet Seyfettin EROL, "Avrasya' da Güç Mücadelesi: Şangay Beşlisi ya da Mahşerin Beş Atlısı", *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., S. 14 (Haziran 2001), s. 69.

Basra ve Akdeniz' e inmek, Avrasya' nin petrol ve doğalgazını kontrol etmek, Orta Asya ve Kafkasya' da eski hakimiyetim yeniden kurmak önemli hedefidir. Çin için ise, Batı' ya açılmanın en kısa ve ekonomik yolu olması, iç güvenliğinin sağlanması, ülke bütünlüğünün devamı, artan enerji ihtiyacının karşılanması, bölge üzerinde Batı etkisinin önlenmesi, kuzey ve kuzeybatı sınırlarının güvenlik altına alınması açılarından stratejik ve jeopolitik değeri olan Şangay Bloku, bölgedeki güç boşluğunu dolduracak yeni bir oluşumdur. Ayrıca Rusya, Çin için jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli olmasının yanında, enerji ve doğal kaynaklar açısından da önemlidir. Çin, Rusya' nin Orta Asya' da etkili olmasını, Sincan Eyaleti' ndeki Pan-Türkçü ve Siyasal İslamcı hareketlerin önlenmesi açısından da istemektedir. Böylece kuzeyden gelebilecek tehlikeleri garanti altına alan Çin, Asya-Pasifik Bölgesi ile daha rahat ilgilenebilecektir. Nitekim, *"Tayvan Sorunu ve 1996 yılı içinde ABD-Japonya arasında genişletilerek yenilenen Güvenlik Antlaşması Çin' i, Rusya ile daha yakın bir işbirliğine doğru yönlendirmektedir. Yelisin, 24 Nisan 1996 tarihinde Pekin ziyaretinde, ABD Başkanı Clinton' un Tokyo' yu ziyaret ederek ABD-Japonya Güvenlik Ortak Deklarasyonu' nu imzalamasından sonra gerçekleşmiştir. Çin açısından Yeltsin' in ziyareti, ABD ve Japonya' yi bu Deklarasyonu imzalamaktan vazgeçirmektir. Hemen sonra da Çin ile Rusya arasında 21. yüzyılda Stratejik ortaklığı geliştirmeyi amaçlayan Çin-Rus Stratejik Ortaklık Deklarasyonu imzalanmıştır. Buna göre her iki ülke de, ne stratejik nükleer füze saldırısı karşısında birbirlerini hedef yapmamaya ve ne de birbirine karşı ilk saldıran ülke olmayacaklarına dair söz verirken, Rusya Çin' i tanımıştır."* Nitekim Çin için önemli olan, kuzey ve kuzeybatı sınırından gelebilecek potansiyel tehditleri yok etmek, Rusya ile iyi ilişkiler oluşturarak birçok konuda Rusya' mın desteğini sağlamak, 1997 yılına kadar süren Avrasya' daki ABD-Rus yakınlaşmasını engellemek ve uygun bir dış çevreyi oluşturmaktır. Böylece, Rusya ile oluşan stratejik ortaklık, uygun bir dış çevrenin devamlılığını sağlayacak ve Rusya' nin Çin karşıtı bir ittifaka katılmasını önleyecektir. Çin-Rus iyi ilişkilerinin başlangıcı da Sınır Anlaşmalarıdır: *"1991, 1994, 1996 ve 1997' deki anlaşmaların önemi, ilk defa Çin ile Rusya arasındaki*

² M. Sami DENKER, 2000' li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesi' nin Güvenliği: Mühtemel Gelişmeler ve Büyük Güç Etkileşimi, ASAM Yayınları-6: Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları, Ankara, 2000, s. 38.

sınırların uzunluklarının doğru olarak belirlenmiş ve işaretlenmiş olmasıdır. Bunun yanında, sınırlarda güvenliği sağlayıcı önlemler ve sınırın her iki tarafında 100 km'lik sahada askeri güçlerde ve silahlarda sınırlandırmalar getirilerek, siyasi ve askeri istikrar yeniden kurulmuştur. Böylece, Çin-Rus Sınır Sorununun çözülmesi, aynı anda Orta ve Doğu Asya'nın güvenliğine de önemli bir katkı sağlamıştır." Böylece, Çin ile Rusya arasındaki sınırların belirlenmesi konusunda başlayan ilişkiler, 1996 yılında Şangay Beşlisi'nin kurulmasından bu yana yapılan altı zirvede iyice pekişmiştir.

2. ÇİN'İN ORTA ASYA'YA YÖNELİK ENERJİ POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'i, büyüyen ekonomisinin yarattığı enerji talebi yanında Orta Asya'da jeopolitik üslenme yoluyla Avrasya'nın jeopolitik merkezi olmak, bölgedeki ABD etkinliğini kırmak gibi stratejik amaçlar dış politikasında belirleyici faktörler olmuştur. Ayrıca, askeri silahlanma yoluyla da bu amaçlarını pekiştirmek istemektedir. Avrasya'da ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda tek güç olmak istemektedir. Çin, 21. yüzyılın lideri olmak istemektedir. Napolyon'un "Orada uyuyan bir dev var. Birakın uyusun; zira uyandığında bu dev dünyayı sarsacaktır" saptamasını haklı çıkartmaya çalışan Çin, 1978 yılında başlatmış olduğu dışa açılma ve reform sürecinde ortalama %10'luk bir büyüme hızı sağlamıştır. Bugün dünyanın en dinamik ekonomisine ve en kalabalık nüfusuna (1.22 milyar) sahip olan Çin'in 1993 yılı büyüme hızı en yüksek düzeyde (%13) olmuştur. IMF'nin raporlarına göre Çin, yılda 2 Trilyon \$ değerinde mal ve hizmet üretmektedir. Dünya Bankası'nın Satın Alma Gücü Parkesi' ne göre Çin ekonomisi, ABD ve Japonya'dan sonra üçüncü sıradadır. Çin'in büyüme hızı son yıllarda giderek düşmekte olup, 1999 yılı reel GSMH'nın artış oranı, bir önceki yılın %7,8'den %7,3'e düşmüştür. 2000 yılında ise %6,9 olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 1999 yılı net dış direkt yatırımı, 1997 yılının 41,7 Milyar \$'dan 31,5 Milyar \$'a düşmüştür. Çin'in 2000 yılı cari fazlalığı 14,2

¹A.g.e.,s. 41.

²Azime ACAR, "Çin Meydan Okuyor", Forum Dergisi, Nisan 1996, s.62.

³ Erhan YARAR, "Uyuyan Ejderha : Çin", Avrasya Dosyası, C:1, S:1, Ankara, 1994, s. 125.

Milyar \$ ve dış ticaret fazlalığı ise 29,8 Milyar \$ olmuştur.⁴ Bu ekonomik daralmaya rağmen nüfus artış hızı %0 93 oranındadır. Dolayısıyla Çin'in ekonomisinde daralma olmakla birlikte, enerji talebi giderek yükselmektedir. Bu durum Çin'in, batısındaki Orta Asya ile Basra Körfezi'ne yönelmesini sağlamıştır. Çin'in enerji talebinin bugün %2'si doğal gazdan ve %17'si petrolden karşılanırken, 2010 yılında doğal gazın %7'ye, petrolün ise %40'a çıkması beklenmektedir. 2005 yılındaki günlük petrol ihtiyacının 2 milyon varil olacağı tahmin edilmektedir.⁷ Gelecekte, enerji arzı güvenliğini garantilemek için Çin, içerdeki petrol ve gaz üretimini arttırmayı planlamak yanında, Orta Asya ve Basra Körfezi'nde CNPC (China National Petrol Cooperation) aracılığıyla projelere yönelmiştir. 1996 yılından beri net bir petrol ithalatçısı olan Çin ilk olarak, 1997 yılında CNPC eliyle Batılı şirketlerden daha çok fiyat vererek Kuzeybatı Kazakistan'ın Aktyubinsk (Aktöbe) Bölgesi'ndeki Zhanazhol ve Kenkiyak Petrol Sahalarının %60 hissesini kazanmıştır. Aynı bölgeden üretilecek petrolün Japonya'ya kadar uzatılacak boru hattı ile taşınmasını öngören iki aşamalı Kazak-Çin Petrol Boru Hattı Projesi ile ilgili bir anlaşma da imzalanmıştır. Kazakistan'ın Aktyubinsk (Aktöbe) kenti ile Çin'in Sincan kenti arasında birinci aşaması olan 2381 km'lik kısmının toplam maliyeti 3-3,5 Milyar \$ olarak tahmin edilmiştir. 1999 yılında fizibilitesi tamamlanan projenin 2007 yılında tamamlanması planlanmışken⁸ Kazakistan, 13 Eylül 1999'da projeyi askiya aldığı açıklamıştır.

Çin'in bir başka projesi olan Irak'taki Ahdab Petrol Sahası'nın işletilmesini öngören 1,2 Milyar \$'lık anlaşmayı İran'ın Milli Petrol Şirketi (NIOC) ortaklığında imzalamıştır. Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) ayrıca, Venezuela'daki petrol sahasında arama hakları elde etme anlaşması da imzalamıştır.⁹

Çin'in petrol alanında Kazakistan'daki üçüncü projesi; Hazar Kıyısındaki Novy Wens Petrol Sahasını iyileştirme ve

⁴<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/china.html>

⁷ John CALABRESE, "Çin'in Orta Asya Politikası: Yenileme ve Üslenme", TİKA Avrasya Etüdüleri, S. 16, (Sonbahar-Kış 1999), s. 88.

⁸ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/casprph.html>

⁹ Manning JAFEE, "Enerjinin Gerçek Jeopolitiği", Ülke Dergisi, Yıl. 4, S. 40, Ankara, 1999, s. 35.

kullanma ihalesini kazanması olup, CNPC'nin Kazakistan ile Eylül 1997'de vardığı uzlaşma sonucu, 20 yıl içinde Çin'in yatırımlarının 9,5 Milyar \$'ı aşacağı¹⁰ tahmin edilmektedir. Çin'in doğal gaz rezervi, 1999 yılı itibarıyla 48,3 Tef olarak, Türkmenistan'ın rezervinin yarısı kadardır ve Türkmenistan'dan gaz almak için girişimlerde bulunmuştur. CNPC'nin Petrol China Birimi, BP-AMOCO ile doğal gaz alanında işbirliği anlaşması yaparak, Türkmenistan - Çin Doğal Gaz Boru Hattı Projesinde yer almıştır. Türkmenistan'dan başlayarak Çin'in Sincan kenti arasına 7864 km'lik boru hattının yapımı planlanmıştır. Yıllık kapasitesi 1 Tef (28,33 Milyar m³) olan hattın iki aşamalı yapılması düşünülmüştür. Birinci aşaması, Türkmenistan - Sincan arasında, ikinci aşaması da Sincan'dan Japonya'ya kadar uzatılacaktır. Toplam 10 Milyar \$Tık yatırım gerektiren bu projenin fizibilite etüdünü EXXON Şirketi ile Mitsubishi - CNPC Ortaklığı birlikte yapmışlardır.¹¹

Çin'in, petrol alanındaki bir başka girişimi de, Kazakistan'ın Üzen Petrol Sahası'nın yeniden düzenlenmesi amacıyla 1,2 Milyar \$'lık CNPC - Uzenmunaigaz Ortak Girişimi Anlaşması 1997 yılında imzalanmıştır. Ancak, sonra CNPC bu projeden çekilmiştir. Çin, bugünkü doğalgaz ihtiyacını Batı Çin'deki Sincan bölgesindeki üretimden ve LNG ithal ederek karşılamaktadır. 1998 yılı doğal gaz üretim ve tüketimi 0,78 Tef hacimlerinde gerçekleşmiştir. Sincan'dan Şanghay'a uzanacak bir boru hattı yapımını planlayan Çin Milli Petrol Şirketi (CNPC)'nin dışındaki toplam yatırımı 7 Milyar \$'dır. Bu bağlamda, Çin'in doğal gaz konusundaki bir diğer projesi de; Doğu Sibirya'daki Irkutsk gaz alanından Kuzey Kore'ye kadar varacak, 10 Milyar \$'lık projenin fizibilitesi 2001 yılında tamamlanmıştır.¹² Görüldüğü üzere Çin, Orta Asya devletlerinden en fazla Kazakistan ile yaptığı enerji alanındaki girişimleri yanında, diğer bölge ülkeleriyle de ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Böylece Orta Asya, Rusya, ABD ve Çin arasında ortaya çıkan nüfuz savaşının yeni alanlarından biridir. Brzezinski'ye göre, "gelecek 20-30 yıl içinde, global güçlerde oluşabilecek yeni bloklarımlar için üç büyük değişiklik gelebilir. Birincisi, yayılmacı bir başka

CALABRESE, a.g.e., s.88.

* Bahattin KARAKAYA, "Starteji Dosyası: Hazar Petrolü ve Türkiye", Türkiye Gazetesi, 6 Nisan 2000, s. 13.

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/china.html> 28.03.2001.

süper gücün ortaya çıkması, ikincisi, teknolojik ve ekonomik yarı anarşi dönemi ve son olarak da, Soğuk Savaş sonrası, dünyanın en önemli sahipsiz bölgesi olan Arabistan'dan Kazak - Çin sınırına kadar uzanan ve enerji kaynakları açısından zengin Orta Asya ile Basra Körfezi için verilecek karmaşık ve çok yanlı mücadelelerdir. ' Bugün bile, Rusya, Çin ve ABD arasındaki nüfuz savaşı görülmektedir. Çin'in Orta Asya ile Basra Körfezi'ndeki çıkarları ile ABD'nin çıkarları çakışmaktadır. Bu durumda ABD, Orta Asya Politikasını oluştururken Çin'i de hesaba katmaktadır. Ayrıca Çin, ABD için en büyük pazarlardan birisidir. Çin'i tamamen karşısına alacak ve Rusya'ya yaklaştıracak keskin politikalarından kaçınmaktadır. Orta Asya'daki her ikisinin de anlaşabileceği nokta, bölgenin istikrarının ve dolayısıyla enerji arz güvenliğinin sağlanmasıdır. Özellikle bu bölgede fundamentalizmin yayılmasından endişelenmektedirler. Fergana Vadisi, İslami dirilişin en aktif olduğu bölgelerdendir. Çin açısından bu hareketlenmenin anlamı, Doğu Türkistan'a bu akımların destek verme ihtimalidir.¹⁴ Ayrıca, bölgenin konvansiyonel silah satışlarına ve nükleer teknoloji transferlerine karşı bilinmeyen tutumu; Rus, ABD ve Çin çıkarlarını tehdit etmektedir. Bu nedenlerle, ABD, Çin ve Rusya kısa vadede ortak hareket etme zorundadırlar. Ancak, uzun vadede bu ülkeler arasındaki rekabete bağlı olarak problemlerin yaşanması muhtemeldir.

Çin için, Sincan Bölgesi (Doğu Türkistan) üç açıdan stratejik öneme sahiptir: Birincisi, Orta Asya'ya ve oradan da Körfez Bölgesi'ne açılış kapısıdır. Bunun göstergesi olarak, 1997 yılından beri imza attığı petrol ve doğal gaz boru hatları projeleri ile 1990 yılından beri yürüttüğü Trans - Asya demiryolu projesidir. Bu hatların üçü de Doğu Türkistan üzerinden geçerek Çin'in Doğu ve Güneydoğu bölgelerine ulaşacaktır. İkincisi, zengin petrol, gaz ve maden yatakları nedeniyle vazgeçilmez öneme sahiptir. Üçüncüsü ise, Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur, Tacik, Kazak ve Kırgızların vasıtasıyla bölgeye komşu olan Orta Asya'daki akraba

Zbigniew BRZEZINSKI, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, Sabah yay., İstanbul, 1998, s.35.

Bilgin ERDOĞAN, "ABD'nin Orta Asya Siyaseti", *Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, (Der: Mim Kemal Öke), Alfa Yay., N: 524, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s.232.

ülkelerin üzerinde nüfuz kurmasını sağlayacaktır. Bu nedenlerden dolayı Çin, Orta Asya'daki üç Cumhuriyet ile ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Çin ile olan sınırlarının toplam uzunluğu 3000 km'yi aşmaktadır. Çin' in, bu geçiş alanından Doğu Türkistan'a atlamasından korktuğu en önemli şey, Afganistan kaynaklı Radikal İslâm'ın bölgedeki isyancı Uygurları daha da güçlendirmesi olasılığıdır. Zaten Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Çin ile olan ilişkilerinin ikinci önemli konusu, Doğu Türkistan'daki Kırgız, kazak ve Tacic nüfusun varlığıdır. Doğu Türkistan'ın 1953'teki istatistiklere göre nüfusunun %94'ü Uygur, Kazak, Kırgız ve Taciclerden oluşuyordu. Çin'in bugüne kadar geçen süre içinde bölgede uyguladığı yeni iskân politikası ile çok sayıda Çinli yerleştirilerek, nüfusun oranı 1991 yılında %55'şe çekilmiştir. Bugün ise bu oranın %50'nin altında olduğu tahmin edilmektedir. Çin bu bölgeyi tamamen boyun eğdirebilmek için birçok politikalar uygulamaktadır. Bunlar; etnik grupları daha kolay asimile edebilmek için önce azınlık durumuna düşürmek, sonra eğitim, kültür vb. yollarla milli kimliklerini yok etmek, nüfus artışını kısıtlayıcı katı önlemlere başvurmak, her türlü basın, yayım ve haberleşme hürriyetlerini kısıtlamak, bölgede nükleer denemeler yaparak bölge insanının sağlıklı nesiller yetiştirmesini önlemek, ekonomik olarak geri kalmalarını sağlamak gibi politikalar uygulanmıştır ve hala da uygulamaktadır.

Çin'in Orta Asya bölgesine yönelik geliştirmiş olduğu politikalarından birisi de; Rusya ile Stratejik Ortaklık kurmaktır. 1996 Nisanında Şanghay Beşlisi'nin oluşmasında bu amaç rol oynamıştır. 24 Nisan 1997'de; Rus - Çin yakınlaşmasını resmen ilan eden Moskova Zirvesi ile her iki ülkenin de esas hedefinin ABD ile Batı'nın Orta Asya'daki ekonomik ve siyasi nüfuzlarını kırmaktır.¹⁴ Dolayısıyla Çin - Rus yakınlaşması, Çin'in Orta Asya üzerindeki politikalarının şekillenmesinde kritik bir faktördür. Ancak bu, kısa vadeli Stratejik Ortaklık, uzun vadede çıkarların çatışması halinde bozulabilecektir. Çünkü Çin'in, Orta Asya

¹⁴ Ahmet DÖRTBULAK, "Türk Cumhuriyetleri'nin AB ile İlişkileri", Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, (Der: Mim Kemal Öke), Alfa Yay., N: 524, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s.263.

¹⁵ Raşit TACİBAYEV, "Kazak - Çin Petrol Anlaşması ve Yeni Oluşumlar", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 115 (Ağustos 1998), s.170.

üzerindeki Rus hakimiyetini gevşetme planları da vardır. Şimdilik Çin'in Orta Asya politikası Çin - Rus stratejik işbirliğine dayalıdır. Yani, çok kutuplu bir dünyada ortak bir yaklaşımla uluslar arası olaylarda dengeleyici bir rol oynamak ve bölgeye özellikle ABD'yi sokmamaktır. Nitekim Çin-Rus işbirliğinin dört önemli ortak alanı vardır : Askeri alanda Çin, Rusya'nın önde gelen silah müşterisidir. Her yıl 1 Milyar \$'lık silah satın almaktadır. Bunun yanında, nükleer ve balistik füze yapımında teknik yardım da almaktadır. Ekonomik alanda, Çin - Rus ticareti belirgin olup, giderek artmaktadır. Politik alanda, her iki ülkenin de ABD yaklaşımları aynıdır. ABD'nin dünyadaki tekeline kırmak ve Orta Asya'da nüfuz alanı oluşturmasını önlemektir. Dördüncü alan ise, yine her iki ülkenin de ortak görüşte olduğu, Orta Asya'da etnik ve dine dayalı bir milliyetçiliğin yayılmasını önlemektir. Bu konuda 1996 yılında, Şanghay Anlaşması ile Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan Şanghay Beşlisi kurularak bazı önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar, Bölgede yeni bir güvenlik modelinin oluşturulmasına yöneliktir. Bu anlaşmaya imza koyan Kazakistan, ülkede mülteci konumunda olan Uygurlara dernekleşme izni vermiş, ancak gösteriler yapmalarına izin vermemiştir. Bunun karşılığında ise Çin'in, Doğu Türkistan'daki Kazak nüfusa baskılarda bulunmamasını ve bölgedeki nükleer denemelere son vermesini istemiştir. Kırgızistan ve Tacikistan ise, Tacikistan'daki etnik ve dini temele dayalı iç savaşın yayılmaması ve Afganistan'daki istikrarsızlığın kendi ülkelerine sıçramaması için bir güvenlik şemsiyesi altına girmek istemişlerdir. Çin'in Orta Asya'ya yönelik bir diğer politikası da bölge ülkeleriyle askeri yardımlaşma konusundadır. Böylece Asya Kıtası'nın merkezinde jeopolitik konumunu güçlendirici ekonomik, siyasi ve askeri politikaları birlikte yürütmektedir. Bu bölgesel politikalarını, dünya çapındaki diğer politikalarıyla birlikte uygulayan Çin, ABD'ye karşı Moskova - Pekin - Tahran eksenini oluşturmakta ve Türkiye ve İsrail ile de ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bunun yanında; Irak, Libya, Suriye, Pakistan gibi ABD karşıtı ülkelerle de iyi ilişkiler içindedir. Çin, birçok sahada güçlenmeyi hedef alan devletçi ve milli bir dış politika gütmekte ve bu politikayı da askeri güce dayandırmaya çalışmaktadır

2. ŞANGAY BEŞLİSİ' NE GİDEN SÜREÇ

26 Nisan 1996 tarihinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan liderleri, Şangay'da yaptıkları ilk zirvede **Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güvenliği Güçlendirmeye İlişkin Antlaşma**' yi imzalamışlardır. Bu anlaşmanın esas amacı, beş ülkenin sınır bölgelerinde barış, istikrarı ve güvenliği sağlamak, Asya Pasifik Bölgesinde ve hatta dünyada barış ve güvenliğin korunması ve güçlendirilmesi için yeni bir güvenlik modeli geliştirmek¹⁷ şeklinde olmuştur. Bir yıl sonraki ikinci zirve, 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da yapılmıştır. Bunda da taraflar, **Sınır Bölgelerinde Karşılıklı Askeri Kuvvetlerin Azaltılmasına İlişkin Antlaşma**' yi imzalamışlardır. Bu antlaşmayla bir denetleme organı oluşturulacak ve bu organın görevi 31 Aralık 2020 tarihinde sona erecek, fakat gerekirse taraflar antlaşmayı uzatabileceklerdir.¹⁸ Üçüncü zirve 3 Temmuz 1998 tarihinde Alma Ata' da toplanmış ve zirvede, bölgenin barış ve güvenliğini geliştirme, bölgesel ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda görüşmeler yapılmıştır. Beş ülkenin zirve sonunda yayınlamış oldukları deklarasyonda; *' karşılıklı olarak toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı göstermek, eşit düzeyde ve karşılıklı çıkarları korumak, içişlerine karışmamak gibi konularda mutabakata varılmıştır. Ayrıca, barış ve istişare yoluyla ülkeler arasındaki fikir ayrılıklarına ve çatışmalara çözüm getirilmesi, her türlü etnik ve dini bölücülüklerle, terörizm, silah kaçakçılığı ve uyuşturucu ticaretine karşı ortak hareket edilmesi önemle vurgulanmıştır. Ülkeler, çıkarların eşit sağlanması ve somut sonuçlara varılması prensiplerini esas alarak beş ülke ekonomik ilişkilerinin derinleştirilmesi, uluslar arası toplulukla birlikte Güney Asya'daki nükleer silahlanma yarışının durdurulması için çaba gösterilmesi ve uluslar arası alanda nükleer yayılmayı önleme mekanizmasının korunması"*¹⁹ gibi konularda da görüş birliğine varılmıştır. 25 Ağustos 1999 tarihinde, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan dördüncü zirvede de yine, bölge güvenliği ve dünya çapındaki problemler ele alınmış, farklı konularda görüş alışverişinde bulunulmuş ve beş ülke arasında karşılıklı güven artırıcı ortamın daha da geliştirilmesi yönünde bir deklarasyon

¹⁷ EROL, a.g.e., s.70.

¹⁸ A.g.e., s.70.

¹⁹ A.g.e., s.70.

yayınlanmıştır. Ayrıca liderler, insan hakları bahanesiyle ülkelerin içişlerine karışılması gibi BM yasasına aykırı tavır ve faaliyetlere tamamen karşı olduklarını beyan etmişlerdir. Zirve sonunda yayınlanan ortak bildiriye, *"NATO'nun genişlemesi, Irak, Bosna ve Kosova' daki gelişmelerle tartışmaya açılan ABD ve NATO merkezli tek kutuplu dünya düzenine karşı Çok Kutuplu dünya kavramı ortaya atılmış ve BM Güvenlik Konseyi' nin onayı olmadan uluslar arası alanda güç kullanma tehdidinde bulunulmasına karşı olduklarını"*²⁰ da özellikle vurgulamışlardır.

Şangay Beşlisi'nin beşinci zirvesi, 5 Temmuz 2000 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmıştır. Bu zirve sonunda yayınlanan 19 maddelik bildirinin esas içeriği, önceki dört deklarasyona benzemektedir, ancak bunda askeri güvenlikle ilgili konular ağırlık kazanmıştır. Zirvede bölgedeki etnik ve dini bölücülere ve diğer suç unsurlarına, ABD'nin yürütmekte olduğu **Ulusal Füzeye Savunma Sistemi (NMD)**'ne karşı oluşan tutumlar değerlendirilmiş ve 21. yüzyıla yönelik işbirliğinin çerçevesi çizilmiştir. Çin'in birliği ve toprak bütünlüğünün korunması amacıyla Tek Çin İlkesine ve Çeçenistan konusunda da Rusya'ya destek verildiği bildiride açıkça belirtilmiştir. Yayınlanan deklarasyonda, siyasi ve askeri işbirliği, güvenlik, ekonomi ve ticaret konuları dışında ekolojik ve kültürel konularda da işbirliğine gidilmesi yönünde öneriler sunulmuştur. Ayrıca bölgesel ve uluslar arası sorunlarla ilgilenen diğer ülkelerin de Şangay Beşlisine katılması ortamı oluşturulmuştur. Bu zirvenin başka bir özelliği de beş ülke liderinin öncülüğünde başlatılan farklı düzeydeki işbirliği mekanizmasının resmen oluşturulmasıdır. Karşılıklı işbirliği konusunda bir Koordinasyon Konseyi'nin kurulması ve buna Şangay Beşlisi Çalışma Organı statüsü tanınması kararlaştırılmıştır.²¹

15 Haziran 2001 tarihinde Şangay'da yapılan altıncı zirvede Özbekistan'ın da katılımıyla Şangay Beşlisi, **Şangay İşbirliği Örgütü (SCO)**'nc dönüşmüştür. Altı ülkenin liderleri, ekonomik işbirliğini öngören SCO beyannamesi ile bölgesel güvenlik konularını da kapsayan **Şangay Antlaşması'nı** imzalamışlardır. Bu

A.g.e., s.70.

A.g.e., s.71.

toplantıda, *"Türkistan Bölgesinin güvenlik ve istikrarının sağlanması, küresel ve bölgesel sorunlar konusunda işbirliğinin yapılması için üye ülkelerin dışişleri ile savunma bakanlarının her yıl bir araya gelmesini, Bişkek'te daha önce kurulan Anti Terörizm Teşkilatının işlevinin artırılmasını, Kazakistan'da yapılacak olan Hukuk ve Kamu Güvenliğinden sorumlu bakanlar toplantısında ilgili yasaların ele alınmasını, örgütü pekiştirmek için altı ülke arasında kültürel ilişkilerin güçlendirilmesini ve 2001 yılı sonunda üye ülkelerin kültür bakanlarının Pekin'de bir araya gelmesini, üye ülkeler arasında acil kurtarma faaliyetlerinin fülen gerçekleştirilebilmesi için 2002 yılı bahar ayında ilgili yetkililerin Rusya'da toplanmasına, tüm faaliyetlerin yürütülebilmesi için üye ülkelerin dışişleri bakanları arasında SCO koordinasyonu tasarısının imzalanmasını ve SCO'nun gelecek toplantısının Rusya'da yapılmasını"* ilan etmişlerdir. Böylece Şangay Beşlisi, Çin'in diğer dört sınırdaş ülkeyle arasındaki antlaşmaları tamamlamasıyla görevini tamamlamış ve bölge güvenliği ile ekonomik işbirliği konularını da üstlenen SCO'ya dönüştürülmüştür. Bu örgüt, başlangıçtaki sınır anlaşmazlıklarına çözüm getirilmesi ve askeri güvenliğin oluşmasından sonra aralarında siyasi, güvenlik, istihbarat, ekonomik ve ticari işbirliğine dek gelişmiştir. İki taraflı işbirliğinden çok taraflı işbirliğine dönüşen örgüt, farklı alanlarda ve içeriği giderek zenginleşen bir bölgesel pakta dönüşmektedir. Çin açısından bu örgüt, Çin'in yeni stratejik planını ortaya çıkartmaktadır. Çünkü *"Uluslar arası stratejik ortam yeni bir oluşuma gitmekte ve Çin'in güvenliğini tehdit eden unsurlar daha da belirginleşmektedir. Dolayısıyla yeni güvenlik anlayışı değişmeye başlayan Çin'e çok yanlı güvenlik mekanizması gerekmektedir. Bu durum Çin'in özellikle Kuzeybatı bölgesinin güvenliği için önemlidir. Ayrıca Çin'in ABD'nin hegemonyacılığına karşı yürütmüş olduğu Çok Kutuplu Dünya Düzeni Politikasını yürütebilmesi için böyle bir bölgesel teşkilata ihtiyacı vardır."* Nitekim Çin açısından en büyük tehdit, Doğu Türkistan'daki Uygur milliyetçiliği ve güçlenen islami akımlardan gelmektedir. İşte bu doğrultuda Çin, SCO çerçevesinde oluşturmuş olduğu güvenlik düşüncesine, **Yeni Güvenlik Konsepti** adını

²² Erkin EKREM, "Çin'in Türkistan Politikası: Şangay Beşlisinden Şangay İşbirliği Örgütüne", *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, S. 16 (Ağustos 2001), Ankara, s.69.

²³ A.g.e., s.71.

vermiştir. Bu konseptin içeriğinde *"güvenlik anlayışının genel ve çok yanlı özelliği, güvenliğin işbirliği olma niteliği, güvenliğin kapsamlı olma özelliği ve güvenliğin oluşturulmasında belli bir mekanizma ve yasaya ihtiyaç olduğu"* vurgulanmıştır. Buna kısaca, **İşbirlikçi Güvenlik** denilmektedir. Dolayısıyla yeni güvenlik konsepti; eşitlik, görüş alışverişi, karşılıklı anlayış ve güven, üçüncü tarafa yönelik olmayan ve karşı koymayan dışı açık bir sistemin oluşturulmasıdır.

Çin'in asıl endişesi, jeostratejik ve jeopolitik önemi olan Doğu Türkistan'da Uygur milliyetçiliğinin gelişmesi ve bağımsızlık yanlısı akımlara destek verebilecek bölgedeki islami ve milliyetçi akımların güçlenmesidir. Ayrıca Çin, SCO kapsamındaki zengin enerji kaynaklarından yararlanmak istemektedir. Çünkü Çin'in gelecekteki ekonomik kalkınma planı, istikrarlı siyaset ve yeterli enerjiye dayanmakta ve bunun büyük bir kısmı da Orta Asya ve Doğu Türkistan'dan sağlanacaktır. Ancak Çin'in bölgedeki stratejisini zorlaştırabilecek bazı önemli faktörler de vardır; bölge ülkeleri arasındaki rekabetler, Çin'in giderek artan nüfuzundan doğan endişeler, bölge dışı güçlerin etkileri, Rusya'nın, Çin'in bölgede yürütmüş olduğu askeri ve istihbarat çalışmalarından rahatsız olması ve bölgede yeniden hakimiyet kurmak istemesi, bölge ülkelerinin yönetim biçimleri, sosyo-psikolojik ve sosyo-ekonomik yapılarıdaki eksiklerin bölgedeki ayrılıkçı hareketleri güçlendirmesi ve bölge ülkelerinin yanlış enerji politikaları, suların paylaşımı meselesi ile Hazar'ın statüsünün belirsizliğidir.

Çin, Orta Asya Bölgesi'nde ekonomik kalkınma ve gelişmenin sağlanabilmesi ve bunun sonucunda da bölgedeki ayrılıkçı ve islami hareketlerin güçlenerek Doğu Türkistan'a sıçramasını önlemek için Bölgesel Güvenlik kapsamında, **Türkistan Ekonomik Ortak Pazarı'nın** oluşmasını istemektedir. Böyle bir Pazar'ın Çin'e kazandırabileceği avantajlar; *"Ortak Pazar'ın getireceği ekonomik büyüme; bölgenin istikrarı ve kalkınması için bir zemin oluşturması, sınırlı ölçüde islamın yaygınlaşması, diğer alanlardaki işbirliği, Çin-Rus Stratejik işbirliğinin bozulmaması ve Çin'in Batı Bölge Kalkınma Planına*

destek” sağlayabilecektir. Neticede Çin’ in, Orta Asya ülkeleri ile geliştirmekte olduğu ekonomik ilişkinin iki amacı vardır: Bu ekonomik ilişkiler yoluyla, bölge güvenliğini dolaylı olarak sağlamak ve Doğu Türkistan’ in güvenliğini de böylece kontrol altına almak, ikincisi de, bölgeden enerji sağlayarak Batı Bölge Kalkınma Projesini gerçekleştirmektir. Nitekim Çin’ in bu stratejisi planlandığı gibi olursa; en son durumuyla yaklaşık 1,5 milyar insanı kapsayan SCO’ nun merkez ülkesi olabilecektir. Başlangıçta, sınırların belirlenmesi amacıyla Çin tarafından ortaya atılan bu örgüt, *“karşılıklı güvenin ve eşit işbirliğinin sağlanması, karşılıklı dostluğun ilerletilmesi, bölücülüğe ve diğer uluslar arası suçlara karşı koordineli mücadelenin ve güvenliğin sağlanmasını”* amaçlamışken, en son altıncı zirvesinde, kültürel, bilimsel, ticari, ekonomik, insani ve teknik işbirliği konularında da kararlar almıştır. Bundan başka; toplantıda Özbekistan’ in üyeliği ile Moğolistan’ in da katılım niyeti kabul edilmiştir. Bu örgüte muhtemelen üye olabilecek olan, İran, Hindistan, Moğolistan, Türkmenistan, Ermenistan ve Pakistan’ in da üyelik başvuruları değerlendirilmiştir. Özbekistan’ in Şangay İttifakı’ na katılması, Çin’ i memnun ederken, Rusya’ yi pek memnun etmemiştir. Çünkü Rusya, Özbek-Çin ilişkilerinin kendi kontrolü dışında gelişmesinden çekinmektedir. Nitekim Çin, IMU (Islamic Movement of Uzbekistan) gerillalarının saldırılarından bu yana Özbekistan’ a açık askeri desteğini sürdürmektedir. Rusya’ nın istemediği ikinci bir nokta ise; Özbekistan’ in Çin ile olan ilişkilerini bölgesel bir denge aracı olarak kullanmak istemesidir. IMU Gerilla Örgütü, dokuz yıldan beri Özbekistan yönetimine karşı savaşmaktadır. Usame Bin Laden’ in de desteklediği örgüt, Afganistan kaynaklı eroinin Tacikistan ve Kırgızistan üzerinden Batıya ulaştırılmasında da rol oynamaktadır. Örgüte, Kazak, Kırgız, Tacik ve Özbek gençlerinin sosyal ve siyasal nedenlerle katıldıkları ve bunun da giderek arttığı söylenmektedir.

Şangay İşbirliği Örgütü’ nün en zayıf yanı, büyüdükçe içerdeki Çin ile Rusya arasındaki liderlik mücadelesinin de büyümesi olasılığıdır. Rusya, her ne kadar ABD karşıtlığı yüzünden Çin ile stratejik bir işbirliği sürecine girse de, gerçekte o

²² A. g. e., s. 73.

²³ <http://www.times.kz/times.cgi?D=article.&id=1025298>.

²⁴ M5 Savunma ve Strateji Dergisi, S. 99 (Temmuz/Ağustos 2001), s. 42.

kadar da rahat değildir. Bu nedenle, Çin’ e karşı dengeleyici bir güç olarak Hindistan’ ın da örgüte girmesini istemektedir. Buna paralel olarak, Hindistan’ ın da, Soğuk Savaş sonrası değişen savunma öncelikleri onu Rusya’ ya yakınlaştırmaktadır. Özellikle Orta Asya’ daki laik yönetimlerin desteklenmesi ve Çin ile olan sorunlarının orta vadede aşılmasını amaçlayan Hindistan, böylece Pakistan’ ı bölgede yalnız bırakarak marjinalleştirmek istemektedir.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, Orta Asya Politikasının sadece sınır güvenlik anlaşmaları ile sınırlı kalmasını istemeyen Çin, siyasi, ekonomik ve kültürel etkisini bölgede her geçen gün hissettirmekte ve savunma mekanizması sistemi kurmak için çabalamaktadır. Nitekim bu bölgede, ortaya çıkan otorite boşluğu nedeniyle olumsuz potansiyel tehlikelerin oluşmaya başlaması, Çin’ in iç ve dış politikasını yeniden ele almasına yol açmıştır. Doğu Türkistan’ daki otoritesini korumak dışında, petrol ve doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını İran’ dan almakta olan Çin, Orta Doğu petroleri üzerinde hakim olan ABD’ nin, Orta Asya ve Hazar Bölgelerinde de hakim olmasını engellemek için, Orta Asya ülkelerine karşı yumuşak bir politikayla yaklaşmakta ve Rusya ile olan işbirliğini güçlendirme yoluyla Avrasya’ da yeni bir kutuplaşma sürecini başlatmıştır. Böylece Çin’ in yeni Uluslar arası stratejik yönelişi, eski Kuzey-güney yönünde değil de, Doğu- batı yönünde olmasını gerektiren nedenler ortaya çıkmıştır. Doğuda Asya-Pasifik Bölgesi, batıda ise, Rusya, Orta Asya ve Orta Doğu Çin’ in dış politika ve strateji sahası olarak görülmektedir. Çin’ in Rusya ve Orta Asya ile olan ilişkilerinden elde etmek istediği, ekonomik çıkarlar, sınır güvenliği, Rusya ile olan stratejik işbirliği ve ortaklığı dışında, küresel hedeflerinin bir parçası olarak Büyük Stratejisi’ ni gerçekleştirebilmek için kuzeybatı sınırlarında bir güvenlik alanı oluşturduktan sonra tüm gücüyle Tayvan Sorununa ve Asya-Pasifik Bölgesine yönelmek istemektedir. Öte yandan, 21. yüzyılda zengin enerji kaynakları ile önemli stratejik konuma sahip olan Orta Asya’ da barışçıl ve güvenli bir ortam oluşturulamazsa bölge, savunmasız ve dış etkilere açık bir şekilde büyük güçlerin nüfuz mücadelesiyle,

EROL, a.g.e., s. 73.

Z. Brzezinski' nin ifadesiyle "Avrasya Balkanları" na dönüşebilecek durumdadır. Bunu baştan önlemek ve Güney Asya' daki stratejik çıkarlarını korumak isteyen ABD, Afganistan'a yapmış olduğu operasyon ile Batı Afganistan' dan geçecek olan petrol ve doğalgaz boru hatlarının güvenliğini sağlamak istemektedir. Böylece Amerika, Güney Asya ve Umman Denizi'ne hakim olmak yanında, Pakistan, Hindistan ve İran' ı da kontrol etmek istemektedir. Orta Asya' daki Rus- Çin yaklaşmasını engellemek ve buradaki Yeni bağımsız olmuş Türk Cumhuriyetlerini kendi nüfuz alanına almak istemektedir.

KAYNAKLAR

- ACAR, Azime, "Çin Meydan Okuyor", *Forum Dergisi*, Nisan 1996, Ankara.
- BRZEZİŃSKİ, Z., *Büyük Satranç Tahtası: Amerika' nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, Sabah yay., İstanbul, 1998.
- CALABRESE, John, "Çin'in Orta Asya Politikası: Yenileme ve Üslenme", *TİKA Avrasya Etüdleri*, S. 16, (Sonbahar-Kış 1999), Ankara.
- DENKER, M. Sami, *2000' li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesi' nin Güvenliği: Muhtemel Gelişmeler ve Büyük Güç Etkileşimi*, ASAM Yayınları-6: Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları, Ankara, 2000.
- DÖRTBULAK, A., "Türk Cumhuriyetleri' nin AB ile İlişkileri", *Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, (Der: Mim Kemal Öke), Alfa Yay., N: 524, 1. Baskı, İstanbul, 1999.
- EKREM, Erkin, "Çin'in Türkistan Politikası: Şangay Beşlisinden Şangay İşbirliği Örgütüne", *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, S. 16 (Ağustos 2001), Ankara.
- ERDOĞAN, Bilgin, "ABD' nin Orta Asya Siyaseti", *Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, (Der: Mim Kemal Öke), Alfa Yay., N: 524,1. Baskı, İstanbul, 1999.
- EROL, Mehmet S., "Avrasya' da Güç Mücadelesi: Şangay Beşlisi ya da Mahşerin Beş Atlısı", *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay., S. 14 (Haziran 2001), Ankara.
- JAFEE, Manning, "Enerjinin Gerçek Jeopolitiği", *Ülke Dergisi*, Yıl. 4, S. 40, Ankara, 1999.
- KARAKAYA, B., "Starteji Dosyası: Hazar Petrolü ve Türkiye", *Türkiye Gazetesi*, 6 Nisan 2000. *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, S. 99 (Temmuz/Ağustos 2001), Ankara.

- TACİBAYEV, Raşit, "Kazak - Çin Petrol Anlaşması ve Yeni Oluşumlar", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 115 (Ağustos 1998), İstanbul.
- YARAR, Erhan, "Uyuyan Ejderha : Çin", Avrasya Dosyası, C:1, S. 1, Ankara, 1994.

<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/china.html>.28.03.2001.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/china.html>.
<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/casngrrrh.html>.
<http://www.times.kg/times.cgi?D=article.&aid=1025298>.

DEVLET KAVRAMI VE STRATEJİ İLİŞKİSİ

Prof.Dr.M.Sami DENKER*
 Arş.Grv.Cantürk CANER**

ÖZET

Strateji günümüzde sosyal bilimlerin her alanında kullanılan ve vazgeçilmez bir bilim dalıdır. Sosyal bilimlerin bir alt dalı olan devlet yönetiminde stratejinin kullanılması, o devletin geleceği için vazgeçilmez bir durumdur. İşte bu çalışma, strateji kavramı ve devlet yönetiminde bir stratejinin hangi kuramsal esaslar üzerine kurulması gerektiği hakkında öneriler geliştirmektedir.

ABSTRACT

The strategy is a science which describes what and how you can examine any subject of any organization. At the same time strategy is an equipment to move under certain programs. Especialy, a plan of strategical movements take an important place in the governing of todays nations.

in this research paper you can see what can happen and which steps describe the determination of strategies and plans for movements from the nations view points.

1.Giriş

Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına" na göre insanın yaratılışından bu yana duyduğu en güçlü güdü bir toplum içinde yaşama güdüsüdür. Karnını doyuran, barınağını bulan ve öteki maddi ihtiyaçlarını karşılayan her insan, mutlaka toplu yaşama, yardımlaşma ve korunma gereksinimi duyar. Bu

Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
 * Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi